

koareova istorija i filozofija nauke

radomir đorđević

Navršilo se već dve decenije od smrti istaknutog francuskog filozofa i istoričara nauke ruskog porekla, Aleksandra Koarea (Koyré, 1892 – 1984). Vrlo je širok krug problema kojima se bavio ovaj ugledni naučnik¹. U ranim godinama, u središtu preokupacija bila je filozofija Anselma,² potom Dekarova,³ a onda filozofski problemi ruske misli. Školske 1924 – 25, o ovim poslednjim problemima držao je predavanja u Institutu za slavističke studije Univerziteta u Parizu. To je bila jedna vrsta uvođa u poznavanje pokreta i filozofije slovenofila, kojima se on posebno bavio. Rezultat tih bavljenja je knjiga *La Psiholosophie et le problème national en Russie au début du XIX-e siècle*, koja je izашla 1928. godine u Parizu (i ponovo, 1976). U njoj autor razmatra filozofske probleme u kontekstu različitih okolnosti, koje zapadnoevropskom analitičaru nisu bile nikad lako razumljive. Te zaista vrsne analize spadaju i danas u ređe izvore iz kojih čitalac može uspešno da upozna značajne tokove ruske misli i zbijanja u toj zemlji uopště, bez čega nema dobrog razumevanja onoga što je usledilo.⁴ Ubrzo Koare se okreće problematici istorije i filozofije nauke naroda Zapadne Evrope. Ali, on nije istoričar nauke u onom smislu u kojem su to bili Daneman, ili neki drugi njegovi stariji savremenici, pa čak i Djem, ako je reč o glavnom delu kojem je ovaj poslednji posvetio svoj život,⁵ zainteresovan ponajviše da predstave globalni razvoj naučnih ideja počev od najstarijih vremena. Baveći se problemima istorije nauke, Koare je nastojao da „stavi pod lupu“ samo ona razdoblja koja je umnogome opravdano smatrao prelomnim, koja su bila najplodnijina, u kojima su se odigravale „revolucije“ u nauci. O smislu ovog termina u njegovim radovima biće reči kasnije. Izučavajući izuzetno temeljno i pažljivo ta razdoblja, on je prikazao različite tokove, mnogo brojne okolnosti u njihovim vrlo često neочекivanim preplitanjima. Pred čitaocem njegovih knjiga iskrسavajući stoljeća, ljudi neobični i obični, i pisac ih predstavlja sugestivno, upečatljivo, gotovo kao svoje savremenike. Ipak, glavno za pisača nije sama istorija, nego više njenje objašnjenje utvrđivanje istorijskih puteva i oblike razvoja naučnih znanja, tumačenja smisla pojedinih ideja, primarnih ili odbacivanih.⁶ Čitalac tako dolazi baveći se njegovim studijama, do onog svakako najvažnijeg stupnja komplikovanih analiza – do kojeg najčešće, nisu dosegavali ne samo mnogi predašnji istoričari nauke, nego ni brojni istoričari nauke koji su se posle toga bavili problemima te discipline. Reč je, dakle, o onom stupnju kada treba da bude jasniji opšti filozofski smisao i karakter naučnih znanja, tekovina – koje se istražuju istorijski, kada treba da se vidi stvarna uloga pojedinih tekovina u menjanju naučne slike o svetu.

Istraživanja o kojima je ovde reč, Koare je obavljao u vreme dok je predavao u Praktičnoj školi visokih studija (Ecole pratique des Hautes Études), a i kasnije. Najpre su se javile posebne studije: o Paracelsusu, 1933, zatim o Koperniku, iste godine, potom je usledio prevod Kopernikovog glavnog dela (*De Revolutionibus...*) sa komentarama i primedbama, 1934, a 1939. spis *Galilejevske studije* (*Etudes Galileennes*, ponovo objavljen 1966. u Parizu). Odmah posle rata Koare nastavlja izučavanje Keplerovog dela, zatim tzv. veliku Njutnovu sintezu, kako sam ističe, Hukove, Lajbnicove, Hajgensove i Bojlove ideje. O problemima koji su mu izgledali najaktuellijim u to vreme držao je predavanja na brojnim univerzitetima Europe i Amerike

(Brise, Strasbur, Čikago, Jel, Harvard), kao i na međunarodnim Kongresima za istoriju i filozofiju nauke, u Parizu 1949, Amsterdamu 1950.

Najznačajnije analize Koare je izneo u svojim delima: *Introduction à la lecture de Platon (1945)*; *Entretiens sur Descartes (1945)*; *Études Newtoniennes (1965)*; *Mystiques, Spirituels, Alchimistes du XVI-e siècle Allemand (1955, 1971)*; *Etudes d' Histoire de la pensée scientifique (1966, 1971)*; *Du Monde clos à l' Univers infini (1957)*. Bilo je više izdanja nekih od navedenih knjiga, a pojedine studije objavljivane su u više navrata u sastavu nekih od navedenih knjiga, već prema tome koliko su autoru izgledale aktuelne u datom trenutku.

U ovom pregledu aktivnosti Koare kao istraživača – koji je ovde potreban ne samo zbog toga što o tome naučniku i filozofu kod nas nije pisano uopště, koliko mi je poznato, nego i zbog toga što se izbor njegovih studija na našem jeziku pojavljuje prvi put, i to na žalost, bez uvodne studije ili članka – ne treba nipošto gubiti iz vida veliki istraživački posao oko kritičnog izdanja francuskog prevoda Njutnovog dela *Principia mathematica Philosophiae Naturalis*, ni njegove priloge posvećene matematičkom radu Njutna i nekih drugih naučnika, a ni izučavanje religijske misli pojedinih perioda evropskog razvoja.

Izborom koji se javlja kod nas, Koareov istraživački rad i rezultati ne predstavljaju se, dakle, izdaja spomenutih studija koje su povod za ove redove. Naslov zbirke Koareovića radova, za koji se opredelio urednik, umnogome naznačava krug problema i vrstu analize koje se mogu oceniti kao najaktuellije u opusu ovog značajnog istraživača. Iako nas od vremena kad su napisane studije koje su ušle u ovaj izbor, dele tri, četiri, pa i više decenija, one su vrlo aktuelne, reklo bi se kao da su iz konteksta nedavnih, ili današnjih, rasprava o odgovarajućoj problematici, koje se vode u pojedinih centrima Europe i Amerike, a po nekim idejama i nastojanjima, one faktički anticipiraju ili naznačavaju neke od programa istraživanja istorije nauke, na kojima se danas s pravom dosta insistira.

Koareovo shvatjanje istorije nauke, kao naučne discipline, i naročito plan istraživanja koji mu je izgledao kao najvažniji, iz ovog zbornika radova mogu se upoznati sasvim dobro. Da je Koare smatrao te probleme gotovo osnovnim vidi se i po tome što je o njima reč i u njegovom *Curriculum Vitae*, iz 1951. godine. No, pre nego što se osvrnem na Koareove ideje o navedenom kružu problema, navešću studije koje sadrži izbor o kojem je ovde reč: *Smer i planovi istraživanja* (odlomak autobiografskog teksta); *O uticaju filozofske koncepcije na razvoj naučnih teorija; Moderna misao; Naučni doprinos renesanse; Počeci moderne nauke; Stupnjevi razvijanja naučne kosmologije; Leonardo da Vinci posle 500 godina; Estetički stav i naučna misao; Smisao i značaj njutnovske sinteze; Hipoteza i iskustvo kod Njutna; Njutn i Dekart; Njutn, Galilej i Platon. Sve studije sadrže dodatke sa primedbama i vrlo značajnim komentarama, koji upućuju čitaoca na dalja traganja. Pisac je tokom svojih izlaganja, kako izgleda, računao na upućene čitaoce, one sa znatnim poznavanjem, pa se čini da današnji čitalac često neće moći da prati jednako sve domene i nivo analiza. On raspravlja i o »poslednjim« osnovama svega postojećeg, o pitanjima kosmogonije, kosmologije, mehanike, filozofije, i o onim koja će sto smatrano raspravljenim, jasnim – ukratko – i o onim za koja obično ne mislimo da mogu da budu predmet rasprava danas.*

Za Koare je karakteristično da prati razvoj naučnih ideja u najširem kontekstu društvenih okolnosti, a ne samo na planu istorije ideja, ova poslednja se inače drukčije i ne može razumeti do kraja. »Od samog početka mojih istraživanja – ističe on – nadahnivalo me je ubedjenje u jedinstvenost ljudske misli, naročito u njenim najuzvišenijim oblicima; čini mi se da je nemoguće razdvojiti, u nepropustljive pregratke, istoriju filozofske misli i istoriju religijske misli, u koju ona prva uvek uranja, bilo da se njome nadahnjuje ili joj se suprotstavlja^{7a}. I naučna misao, za Koare, neodvojiva je od tog kompleksa, što on ističe posebno na mnogim mestima u svojim izlaganjima. Ovakav stav bio je, za njega, istraživački princip kojega se držao dosledno; i zista, taj princip potvrdili su gotovo svi njegovii načini; zahvaljujući tome on je izbegao one posebne rasprave o odnosu nauke i filozofije, koje se i danas vode, često bez značajnijih rezultata, koje, međutim, iz perspektive kao što je ova koju naznačava Koare, zaista nemaju mnogo smisla. No, kako se duhovna klima u kojoj se za rezultatima nauka traga često po strani od svake filozofije, a za rezultatima filozofije, opet, po strani od rezultata nauke sporo

prevaziči, treba podsetiti na akutuelnost i ovih Koarovih misli. Kakav je Koareov pristup istoriji nauke kao disciplini? Ranije nego neki od onih autora za čije ime se vezuju najznačajniji savremeni modeli razvoja naučnih znanja. Koare je ne samo naznačio određeni program za izvesnim modelom, nego i istraživao najznačajnija razdoblja iz razvoja evropske nauke, u skladu sa njim, po njemu. On nije, istina, ulazio u šire teorijske rasprave o raznim pitanjima u vezi s tim, koje, uostalom, nisu u to doba ni bile onako žive kao kasnije, ali njegovi istraživački rezultati na svoj način dopunjaju i obrazlažu njegovo prethodno naznačavanje programa istraživanja u domenu istorije nauke, koncepciju same te discipline i, što je ovde najznačajnije, shvatjanje osnovnih oblika istorijskog procesa razvoja naučnih znanja – o čemu se kasnije toliko mnogo raspravljalo. Istorija nauke, prema njegovom mišljenju, treba da »uhvati tok te misli u samom kretanju te misli, njene stvaralačke delatnosti⁸. On se zalađao za izučavanje dela i misilaca onakvih kakvi su oni bili u svom vremenu, u svoj veličini, ali i zabludama u kojima su se ponekad nalazili. To nije nimalo lako, jer misilici proteklih stoljeća posmatraju se iz drugog vremena, različitog umnogome od onih prošlih, pa se nužno, donekle, projektuje sadašnjost u prošlosti, čak i u najvažljivije izvedenim analizama. Prateći proces razvoja slike u svetu, Koare nastoji da rekonstruiše na odgovarajući način sve one značajnije činioci koji su bili u osnovi metamorfoza te slike u svetu. On ne govori nigde o nauci i filozofiji posebno, on prati napredovanja i zastoje, krize i stranputice u razvoju slike u svetu, pokazujući zašto dolazi do njih. Dekart, Lajbnic, Njutn, Hajgens, nisu za njega, kao što je često u našim današnjim razmatranjima, samo ili najvećim delom naučnici, oni su sintetički misilici, čija slika o svetu nije ni samo naučna, ni samo filozofska, nego složen sistem satkan iz jedinstvenih naučno-filosofskih i drugih naporâ. Takva slika stiže se nužno kad se prati aktivnost tih stvaralača potpunije, kad se upoznaju činioci koji su uticali na to da stvaranje o kojem je reč bude baš takvo. Koare, otud, posvećuje dosta veliku pažnju pitanjima metoda istraživanja, metoda u nauci uopště, ne tražeći odgovore na ta pitanja samo u posebnim osvrtima naučnika, stvaralača, na ta pitanja,⁹ nego više prateći stvarne postupke imantne duhu istraživača, klimi u kojim izrasta i radi, koji stvarno dovode do novih rezultata, a ne sistem pravila za koja se stvaraoci deklarativno izjašnjavaju, iz razloga koji ne moraju da budu uvek u vezi sa stvarnim postupcima i praksom istraživanja. Na filozofske stavove naučnika Koare ne gleda kao na nešto što je izvan, ili nekako uz njihove osnovne preokupacije. On smatra proučavanje tih stavova neophodnim. Tako, on piše o Njutnu, u vezi s tim: »Njutnovе koncepcije u vezi sa ulogom matematike i tačnog merenja u konstituisanju naučnog saznanja bile su isto tako važne za uspeh njegovih poduhvata kao i njegov matematički genije: razlog što su Boyle (Boyle) i Huk (Hooke) pretrpeli neuspese sa problemima optike, ne leži u nedovoljnosti njihove naučne filozofije – preuzeute od Bekona, a duboka filozofska razmimoilaženja su ta koja su pothranjivala Hajgensovo i Lajbnicovo suprotstavljanje Njutnu.¹⁰ O ulozi filozofije u nauci i nauke u filozofiji, ukoliko se uopště, prema njemu, ove mogu izdavati posebno, Koare je pisao u raznim svojim radovinama, a jedan od njih je posvećen posebno toj problematici, suprotstavljajući se uverljivo nekim autorima koji su smatrali da filozofija nije nikada bila stvarno povezana sa naukom.

Koare je pisao o metodu nauke i mestu metodologije podosta, u raznim prilikama. Baveći se ovim, na jednom mestu naglasio je, između ostalog: »G. Krombi svakako ima pravo: preterana mera metodologije opasna je i, često, ako ne i u većini slučajeva, dovodi do jalovosti, za što imamo dovoljno primera u našoj dobi. Što se mene tiče, išao bih čak i dalje: smatram da mesto metodologije nije na početku naučnog razvoja, nego takođe negde u njegovoj sredini. Nijedna nauka nije nikada započela jednim Tractatus de methodo, niti je ikada napredovala zahvaljujući primeni neke metode izrađene na čisto apstraktu način, uprkos Dekartovoj *Raspriji o metodu*. Ova rasprija, kao što svako zna, bila je napisana ne pre nego posle naučnih *Ogleda*, čiji je predgovor sačinjavao. U stvari, ona kodifikuje pravila kartezijanske algebarske geometrije. Ovde je dominantno autorovo insistiranje na ideji da je apstraktna metodologija srazmerno od male važnosti za stvarni razvoj naučne misli. Kao istraživač koji je išao za svojevršnom fenomenologijom naučne misli u razvoju, Koare je u video značaj tzv. vanlogičkih činilaca¹¹, koji su utkani u razvoj naučne misli, bez

kojih se one brojne, često neshvatljive, metamorfoze u slici o svetu i ne mogu razumeti. On tu ističe vrlo značajnu ulogu intuicije; u vezi sa fenomenom intuicije, Koare piše: »... u stvari, mene lično ne čudi to što se one (slike o svetu – R. D.) ne slažu potpuno sa teorijskom realnošću... nego, naprotiv, što se s njom tako dobro slažu, i što naučna uobrazila ili intuicija – uspeva da načini divne slike, da prodre (to vidimo svakog dana iznova) tako duboko u oblasti – atom, pa čak i njegovog jezgra – koje su isprva izgledale za nju potpuno zatvorene«.¹³

Kao istoričar nauke, Koare je ulazio dosta napora da rekonstruiše brojne tokove naučne misli. Ali, on se nije zadovoljavao samo time, on je utvrdio van domete raznih misaonih orientacija, upravo ponavljajući s gledišta njihove metodološke plodotvornosti. On je nastojao da otkrije epistemološku osnovu raznih shvatanja. Među stvaraocima kojima je posvetio možda najveću pažnju baš sa te strane, bio je svakako Njutn. Nastojao je da predstavi Njutnov poimanje sveta do kraja, ulazeći gotovo u tančine¹⁴ u »Njutnov svet«. Kao što je poznato, Njutn nije nigde preciznije odredio gravitaciju, on je ostavio taj pojam otvorenim. Smatrao je da se može ići dalje i bez tog određenja, i da ne treba davati fantastične pretpostavke, ako se već iz nekih empirijskih iskustava ne može stvoriti neka teorija. U tom smislu je i izrekao onu znanimenitu formulu *Hypotheses non fingo*, čiji smisao je docnije tumačen u duhu vrlo različitih filozofskih koncepcija. Njutnov empirizam i insistiranje na značaju eksperimenta i matematičkog aparata u nauci bio je razumljiv, ako se zna da je on usledio posle dugog razdoblja vladavine spekulativnih koncepcija, duhovne klime u kojoj se svaka slobodna zamisao, teorijska konstrukcija, smatrala hipotezom. Takav manir bio je Njutnu sasvim stran; inače, sam on, kao što je poznato, stvarao je hipoteze, i to ne samo naučne nego i bogoslovске. Koare naglašava, s pravom, da je izraz *hipoteza* imao više značenja u Njutnovim spisima i da »pokriva čitavu skalu značenja koja se, štaviše, lako preklapaju i imaju jednu zajedničku crtu – da oslabe (ili ukinu) privremeno (ili konačno) assertorni karakter i vezu s istinom (ili realnošću) «hipotetičke propozicije«.¹⁵ Izraz *hipoteza*, prema Koareu, može označavati i propoziciju ili skup propozicija postavljenih da bi se video šta se iz njih deduktivno može izvesti kao logička posledica. Takve propozicije mogu se postavljati bez pretenzija da se kroz proveravanje implicira njihova ontološka, materijalna »istinitost«. Izraz *hipoteza*, dakle, ističe Koare, može se upotrebljavati i u jednom, kako on kaže, rđavom značenju, kao fikcija. U samim Njutnovim spisima, prema ovom istraživaču, izraz *hipoteza* upotrebljavaće se najmanje u tri značenja. Njutn je ponajviše bio protiv stvaranja hipoteza u smislu fikcija. Hipoteza je u tim slučajevima ono što se ne može nikako dokazati. Utvrđivanje značenja izraza *hipoteza*, pa i nekih drugih u pojedinim Njutnovim spisima, doista nije lak posao. Sam Koare, koji se toliko dugo bavio Njutnovim opusom, konstatovao je da mu nije, na primer, jasno značenje Njutnovog izraza *metafizička hipoteza*. Mislim da tu može pomoći dosta i poznavanje one zamršene istorije publikovanja Njutnovih spisa, naročito »Principia...«, razlike između prvog i drugog izdanja tog dela, uticaja Bentlija i Kotca na sve to, a i okolnosti koje su usledile posle toga. Izvesne različite formulacije nisu bile, izgleda, samo stvar Njutna, a druge, koje je sam Njutn davao, nisu, po svoj prilici, bile uvek izraz Njutnovog mislišta, stvarnog stava, nego i određene obazrnosti, saobražavanja prilikama. Inače, Njutn je bio izrazito filozofski duh, o tome ne svedoče samo podaci o njegovim interesovanjima za filozofiju kao disciplinu; iako u njegovim spisima ima ograda od metafizike i filozofije, one se odnose samo na određene dodatašnje orientacije (školski speculativizam). On je, recimo, smatrao da »metafizičke hipoteze ne treba da budu prihváćene u eksperimentalnoj filozofiji«.¹⁶ Koare u vezi s tim primećuje: »Medutim, izgleda jasno da metafizička ubedljenja igraju, ili su bar igrala, značajnu ulogu u filozofiji ser Isaka Njutna«.¹⁷ Karakterišući Njutnovu misao, Koare piše, poređ analog: »U Njutnovoj misli krije se, svakako, mnogo više od matematike i iskustva; tako osim religije i misticizma, tu je i duboka intuicija graine mehaničkog tumačenja prirode«.¹⁸

I, najzad, treba skrenuti pažnju na smisao termina *revolucija* u Koareovim radovima, utoliko pre što je taj termin danas u velikoj upotrebi u raspravama o osnovnim oblicima istorijskog procesa razvoja naučnih znanja. Tim terminom Koare označava etape¹⁹ u velikim napredovanjima u kojima se pomeraju odgovarajući horizonti, menjaju naučna slika o

svetu, njena osnova. Ona se vezuje za rad mnogih naučnika i omogućuju je, u krajnjoj liniji, spletovi različitih okolnosti, i oni izvan okvira same nauke. Za Koare, revolucije u nauci su vrlo različite, nipošto ne onake kako su ih predstavljali Kun, Popper ili neki drugi autori; za njega, one su izraz svojevrsnih postepenih akumulacija, prodora. On ih prati više na planu menjanja naučnog metoda i u tom smislu koristi izraz *metodološka revolucija*, preuzimajući ga od engleskog istoričara i filozofa nauke Krombija.

Koareove studije pokazuju, pored ostalog, kako je bio dug put do potpunijeg sagledavanja i tumačenja Njutnovne epistemologije i metodologije. Kao i neki drugi, raniji istraživači Njutnovog dela, i Koare, na jedan ili drugi način, skreće pažnju i na razne, reklo bi se, »spoljne« okolnosti koje su na sve to uticale. U prvom redu, izdavanje potpunih spisa, istorijski i kritički priredenih uspešno, teklo je doista spor, i te okolnosti postavljale su na svoj način granice. Može pomalo da začudi činjenica da se tek se istraživanjima nekih savremenih naučnika, u koje spada pre svega Koare, došlo do zadovoljavajućih rezultata u predstavljanju Njutnovog dela, i onih najznačajnijih okolnosti čije je poznavanje neophodno da bi se potpuniye razumelo Njutnov delo i njegovu epistemološku, filozofska osnova. Tako se i ovde može videti da je istorija nauke neobično važna za filozofiju, u prvom redu za teoriju saznanja.

Napomene:

¹ Biografiju, pregled glavnih istraživanja i iscrpnu bibliografiju čitalac će naći u: *Dictionary of Scientific Biography*, Edited under the auspices of the American Council of Learned Societies. Ed. in chief Charles Coulston Gillispie, vol. VII, New York, 1973, 482-490. Formi-

rao se u ondašnjim poznatim i značajnim centrima. Posle škоловanja u Rusiji, boravio je, radi usavršavanja, u Göttingenu, gde je učio matematiku kod Hilberta. U ranim godinama Huseri mu je bio neka vrsta idola. Posle revolucije u Rusiji nastanjuje se u Francuskoj, u Parizu, gde je predavao na Sorboni. U vreme okupacije Francuske bio je u SAD. Relativno rano započeo je kao filozof. Žorž Gurvic, koji se dvadesetih godina bavio više filozofijom, u jednom pregledu ruske filozofije u prvoj četvrtini dvadesetog veka navodi i Koare. Upor. Georges Gurvic: *La Philosophie russe du premier quart du XX-e siècle*, Monde Slave, Revue mensuelle, aout, 1926, Paris, 260.

O njemu su pisali Tomas Kun, Žan Val, René Taton, Pijer Kostabel, Suzan Delorme.

² A. Koyré: *L'idée de Dieu chez saint Anselme* (1923).

³ A. Koyré: *Descartes et la Scolastique* (1923).

⁴ Po mnogo čemu Koareov prikaz razvoja ruske misli prevazilazi one koje nalazimo u delima niza pisaca iz krila ruske religijsko-filosofske misli, koja se uzmaju često kao izvori (Berdajev, Loski, Zjenjikovski, Jakovlenko, Ljevicki).

⁵ Pierre Duhem: *Le système du monde. Histoire des doctrines cosmologiques de Platon à Copernic*, 1 – 10. Paris, 1913 – 59. Najbitniji prikaz razvoja nauke. Medutim, isti autor je, pored drugih radova iz fizike, objavio i delo iz oblasti filozofije fizike i metodologije nauke uopšte. Upor. Pierre Duhem: *La théorie physique, son object et sa structure*, Paris, 1906. Ovo delo zaslužuje i danas odgovarajuću pažnju.

⁶ Ali, on je preduzeo opsežna istorijska istraživanja i na njima ponavljači temeljno objašnjenja o kojima je reč.

⁷ Aleksandar Koare: *Naučna revolucija* prevela Milena Šafarik, Nolit, Beograd, 1981, str. 9. Dalje, ovaj izvor navodim skraćeno: Koare, Koare, str. 9.

⁸ Koare, str. 12.

⁹ On ističe da je »apstraktna metodologija od srazmerno male važnosti za stvarni razvoj naučne misli«. Koare, str. 70.

¹⁰ Koare, str. 12.

¹¹ Isto, str. 72.

¹² Isto, str. 92.

¹³ Isto, str. 17; videti i str. 10, 51, 62, 106, 108, 114, 130, 144.

¹⁴ Baveći se predrevanjem istorijskih i kritičkih izdanja Njutnovih dela, Koare je prvi izučavao deo jednog Njutnovog rukopisa.

¹⁵ Koare, str. 163.

¹⁶ Koare, str. 163.

¹⁷ Isto, str. 249.

¹⁸ Isto, str. 249.

¹⁹ Isto, str. 144.

²⁰ Isto, str. 131.

Povijajući se ponad iscurine uplamčeni stijenji ko cipresi zlatni stope.

Na klisurama bijelim iz bajke oko sanjarevo čete gleda odvažnih hodočasnika suncu.

SABLAST

Postoji sablast koja maramice guta; prati te ona na putu, guta ti iz kofera, iz krevata, s noćnoga ormarića, ko ptica iz ruke, puno toga, – ne sve, ne na jedan put. S 18 maramica, jedrenjače dični, ispoljivo jesu na nepoznat more, s osam de sedam ti se vraćaš, žalost domaćice.

GRAMOFON

Vrag se popeo k Bogu i svoj mu donio gramofon i rek'o mu, uz porugu, evo ti nosim sfera ton.

Gospod posluša cviljenje i bje mu ono na tren milo: Zaista to svijeta sviranje uihu mu je grozno bučilo.

Kad tripit je to čuo zamalo nije povratno on – i duboko protivlan u pak'o je bacio i sotonu i njegov gramofon.

BILJEŠKA O AUTORU

Christian Morgenstern rođen je 1871. u Münchenu, a umro je od tuberkuloze 1914. u Meranu. Sin profesora umjetnosti, studirao je filozofiju, pravo i povijest umjetnosti u Breslauu. Bio je prevodilac, urednik i slободни književnik u Berlinu. U njegovim sjetnim pjesmama, stilovanim ironičnim dosjetkama i aforizmima osjeća se utjecaj Nietzschea, a kasnije i Rudolfa Steiner. Najsplavljivo djelo su mu »Pjesme s vješala« (1905), a pisao je i prozu: »Stepenice« (1918).

Izbor, prijevod i bilješka: MARIJAN NAKIĆ

pjesme s vješala

christian morgenstern

MIRISNE ORGULJE

Palmström si mirisne orgulje pravi i na njima von Korfovu čemericu sonatu svira.

Ona započinje triolama od alpskoga bilja i uznosti arijom od akcija.

Pak u scherzu, naglo i neočekivano, izmed euksiptusa i noćnica,

slijede na tri mjesta čuvene čemericke po kojima je sonata dobila ime.

Palmström kod ovih ha-cis-sinkopa svaki put zamalo sa stolice padne, a

doma Korf, za sigurnim pisaćim stolom sjedeć, opus za opusom na papir slaže...

L'ART POUR L'ART

Brujanje Brujanje preplašenog vrapca nadahnulo je Korfa za umjetinu jednu što se sastoji od pogleda samo, izraza lica i kretnji. Ljudi pristižu s aparatom da ju snime; von Korf, pak, 'ne sjeća se djela više', ne sjeća se nikakva djela više kad vidi 'uzbudenog vrapca'.

VENERA – PALMSTRÖM – ANADIOMENA

Ponekad se Palmström rastopit želi ko u časi vode neka sol, tako posebno nakon zalaska sunca.

Želja mu je da tako do izlaska sunca miruje i da se onda opet iz vode ispune – Venera – Palmström – Anadiomena...

SANJAR

Na mramornu ploču noćnoga ormarića stavlja Palmström svežanj svijeća i prati kako se otapa.

Čudesno se oblikuje gorje od lave iscurve, obrazujući rese, jezike, puževe.